

MALAZGİRT SAVAŞI'NA KATILAN TÜRK BEYLERİNDEN SUNDUK BEY

Dr. Süleyman TULUCU*

Bilindiği üzere, Malazgirt Savaşı ile Anadolu'nun nihaif olarak Türkler tarafından fethinden önce, bu bölgeye Türkmen beyleri tarafından müteaddit akınlar yapılmıştır¹. Bu akınların Malazgirt zaferine önemli ölçüde zemin hazırladığı muhakkaktır. Yüce Sultan Alp Arslan 26 Ağustos 1071 yılı Cuma günü kendi hayatı gibi Türk ve İslâm tarihinde de dönüm noktası olan Malazgirt Meydan Muharebesi'ne girişti ve kuvvet azlığını giderecek mahirane bir taktik kullandı. Savaş esnasında Bizans'ın Balkanlar'dan getirdiği Uz (Oğuz) ve Peçeneklerden hazırlanmış süvari kuvvetleri derhal ırkdaşları olan Selçuklular tarafına geçtiler². Husule gelen sarsıntı üzerine, Bizanslıların zulümlerine uğrayan Ermeniler de kaçtılar. İmparator IV. Romanos Diogenes'in ordusu tam anlamıyla bozguna uğradı; kendisi de Türklerin eline esir düştü³. Tarihin bu büyük zaferi ile Alp Arslan Türk, İslâm ve hatta dünya tarihinde neticeleri çok büyük olan bir dönüm noktasının kahramanı oldu⁴.

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Bu akınlar hakkında bk. Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri, I. Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1944, s. 35-57; İbrahim Kafesoğlu, Doğu Anadolu'ya İlk Selçuklu Akını (1015-1021) ve Tarihi Ehemmiyeti, *Fuad Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 259-274; Mehmet Altay Köymen, Anadolu'nun Fethi, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi 1961*, Ankara 1962, s. 90-100; a.mlf., *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ankara 1963, s. 240-255; C. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, çev. Yıldız Moran, İstanbul 1979, s. 82-87; a.mlf., *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi (XI. Yüzyılın İkinci Yarısı)*, çev. Yaşar Yücel-Bahaeddin Yediyıldız, Ankara 1992; Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi, Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086'ya Kadar)*, Ankara 1988, s. 19-38.

² Osman Turan, *Türkler Anadolu'da*, İstanbul 1973, s. 39; L. Rásonyi, *Tarihte Türklük*, 2. baskı, Ankara 1988, s. 164; krş. Salim Koca, *Dandanakan'dan Malazgird'e*, Giresun 1997, s. 147.

³ Işın Demirkent, *Mikhail Psellos'un Khronographia'sı*, Ankara 1992, s. 229; G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret İşıltan, Ankara 1981, s. 319; M.V. Levçenko, *Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Bizans Tarihi*, çev. Maide Selen, İstanbul 1999, s. 197.

⁴ Osman Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, İstanbul 1969, I, 192; Hamit Z. Koşay, Malazgird'de Buluşanlar, *TM*, XVII (1972), s. 69; krş. bir de C. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, s. 46-47. Malazgirt Savaşı hakkında bk. M. H. Yinanç, a.g.e., s. 68-80; İbrahim Kafesoğlu, Malazgirt Muharebesi, *İA*, VII, 242-248; a.mlf., Malazgirt Meydan Muharebesi, *Atatürk Üniversitesi 1958-1959 Öğretim Yılı Halk Konferansları I*, Ankara 1959, s. 15-25, a.mlf., *Selçuklu Tarihi*, İstanbul 1972, s. 45-61;

İstanbul'un fethi gibi Türk ve dünya tarihinde önemli bir yeri olan Malazgirt Savaşı'na birçok ileri gelen Türk (Türkmen) beylerinin katıldıkları muhakkaktır. Bu konuda bir araştırma yazısı neşreden merhum Prof. Dr. Faruk Sümer, kesinlikle savaşa katılan ve katılması muhtemel olan şu beylerin isimlerini verir⁵.

Gevher-âyîn, Sav-tegin, Ay-tegin, Sandak, Afşin, Dimlac-oğlu Muhammed, Arslan-taş, Dudu-oğlu, Bırık (?) -oğlu (**أبن بريق**), Dânişmend, Saltuk, Artuk, Mengüçük, Çavlı, Çavuldur (Çaka), Tutak (Tutuk), Kapar⁶.

M.A. Köymen, a.g.m., *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* 1961, s. 89-122; a.mlf., *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 264-267; a.mlf., İslâm Açısından Malazgirt Meydan Muharebesi, *DD*, "Alp Arslan Sayısı", c.X, sayı 110-111 (Temmuz-Ağustos 1971), s. 217-223; a.mlf., *Alparslan ve Zamanı*, İstanbul 1972, s. 40-75; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, 2.baskı, İstanbul 1969, s. 134-144; a.mlf., *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, s. 21-37; Selâhattin Karatamu, *Türk Silâhli Kuvvetleri Tarihi, II'nci Cilt Eki, Malazgirt Meydan Muharebesi (26 Ağustos 1071)*, Ankara 1970; Semavi Eyice, *Malazgirt Savaşını Kaybeden IV. Romanos Diogenes*, Ankara 1971, s. 33-62; Mevdüdü, *Selçuklular Tarihi*, I, Urduducan çev. Ali Genceli, İstanbul 1971, s. 237-250; *Malazgirt Zaferi ve Alp Arslan*, 2. baskı, İstanbul, 1971; Faruk Sümer-Ali Sevim, *İslâm Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı (Metinler ve Çevirileri)*, Ankara 1971; Ali Sevim, *Malazgirt Meydan Savaşı*, Ankara 1971; a.mlf., Malazgirt Meydan Savaşı ve Sonuçları, *Malazgirt Armağanı*, Ankara 1972, s. 219-229; a.mlf., *Anadolu'nun Fethi, Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086'ya Kadar)*, s. 58-76; Erdoğan Merçil, Türkçe Selçuknâme'ye Göre Malazgirt Savaşı, *TED*, II (1971), s. 17-49; C.Cahen, İslâm Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı, çev. Zeynep Kerman, *TM*, XVII (1972), s. 77-100; Feridun Dirimtekin, Selçukluların Anadolu'da Yerleşmelerini ve Gelişmelerini Sağlayan İki Zafer, *Malazgirt Armağanı*, s. 231-250; Süleyman Tülücü, 914.Yıldönümü Dolayısıyla Malazgirt Meydan Savaşı (26 Ağustos 1071), *DD*, c. XXI, sayı 3 (Temmuz-Ağustos 1985), s. 27-37; a.mlf., Endülüslü Bir Âlimin Malazgirt Savaşı'na Dair Yazdıkları, *EKEV Akademi Dergisi-Sosyal Bilimler*, c. 1, sayı 3 (Kasım 1998), s. 11-17; Gülçin Çandarlıoğlu, Malazgirt Meydan Muharebesi, 26 Ağustos 1071, *TK*, XXXVII/436 (Ağustos 1999), s. 19-24. Malazgirt Savaşı hakkında yazılmış kaynak ve yazılar için bk. *Selçuklu Tarihi, Alparslan ve Malazgirt Bibliyografyası*, Ankara 1971, tür.yer., bilhassa s. 65-71.

⁵ Faruk Sümer, Malazgird Savaşına Katılan Türk Beyleri, *SAD*, IV (1975), s. 197-207. Kimi tarihçilere göre bu listede yer alan isimlerin okunuşu ve sayısı farklılık göstermektedir. Bu konuda bk. M.H.Yinanç, a.g.e., s. 73-74; İbrahim Kafesoğlu, Malazgirt Muhârebesi, *İA*, VII, 245; a.mlf., *Selçuklu Tarihi*, s. 55; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk- İslâm Medeniyeti*, s. 135-136; krş. a.mlf., *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 25-26; Selâhattin Karatamu, a.g.e., s. 132; Faruk Sümer-Ali Sevim, a.g.e., Giriş, s. XVII-XVIII; Ali Sevim, *Malazgirt Meydan Savaşı*, s. 66; a.mlf., Malazgirt Meydan Savaşı ve Sonuçları, *Malazgirt Armağanı*, s. 224; a.mlf., *Anadolu'nun Fethi, Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086'ya Kadar)*, s. 58-59; Ali Sevim-Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi, Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Ankara 1989, s. 66.

⁶ Malazgirt Savaşı'na katılan ve katılması muhtemel olan Türk beylerinin toplu ve ayrı ayrı olarak hal tercümeleri için bk. *Biyografilerle Selçuklular Tarihi, İbnü'l-Adîm, Bugyetü't-taleb fi Tarihi Haleb (Seçmeler)*, çeviri, notlar ve açıklamalar: Ali Sevim, Ankara 1982, s. 25-27, 62-71; Ali Sevim, Bugyetü't-taleb fi Tarihi Haleb'e Göre Emîr Ak-Sungur, *TAD*,

Savaş ncesi Anadolu'da ve Suriye'de önemli yararlıklarda bulunduğundan⁷, Malazgirt Savaşı'na kat'î olarak katıldığını ifade edebileceğimiz beylerden biri de Sunduk⁸ tur.

IV/6-7 (1966), s. 101-125; a.mlf., Bizans'ın Durduramadığı Büyük Türk Komutanı Bekçioğlu Afın, *Türk Dili*, LV/433 (Ocak 1988), s. 1-6; a.mlf., *Anadolu Fatih Kutalmıoğlu Sleymanah*, Ankara 1990; a.mlf., *nl Selçuklu Komutanları, Afın, Atsz, Artuk ve Aksungur*, Ankara 1990; Erdoğan Merçil, Emîr Savtegin, *TED*, VI (Ekim 1975), s. 63-74; Faruk Sümer, a.g.m., *SAD*, IV (1975), s. 197-207; a.mlf., Selçuklular Devrinde Türk Beyleri, I-Uvak Oğlu Atsz, *TDA*, sayı 4 (Ağustos 1986), s. 133-144; a.mlf., Selçuklular Devrinde Türk Beyleri, IV-Ak Sunkur Kasmd-Devle, *TDA*, sayı 45 (Aralık 1986), s. 1-4; a.mlf., Selçuklular Devrinde Türk Beyleri (V), *TDA*, sayı 61 (Ağustos 1989), s. 9-18; a.mlf., *Türk Devletleri Tarihinde ahs Adları I-II*, İstanbul 1999; Süleyman Tülücü, Malazgirt Savaşına Katılan Türk Beylerinden: Gevher-yn ve Sav-tegin, *TDA*, sayı 39 (Aralık 1985), s. 253-259; a.mlf., Malazgirt Savaşına İştirak Eden Türk Beyleri ve Hal Tercümeleri, *AÜİFD*, 7 (1986), s. 291-334; a.mlf., Malazgirt Savaşı'na Katılan Türk Beylerinden: Artuk Bey, *MK*, sayı 87 (Ağustos 1991), s. 22-24; İbrahm Artuk, *Artuk Beğ*, Ankara 1988; keza bk. *DİA*, *EP*² (İng.), *İA,TA* (ilgili maddeler).

⁷ C.Cahen, a.g.m., *TM*, XVII (1972), s. 90.

⁸ Bizans (Zamouch: Mesel bk. [M. Attaleiates], *Les Turcs au Moyen-Age, Textes-Byzantins*, Fr.ev.Xavier Jacob, Ankara 1990, s. 12, kr. Sencer Divitçioğlu, *Oğuz'dan Selçuklu'ya*, İstanbul 1994, s. 101, dipnot 1; Samukh: Mesel bk. Niketas Khoniates, *Historia (Tonnes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, ev. Fikret İiltan, Ankara 1995, s. 20) ve Ermeni (Sabuk: Kr. M.H.Yinanç, a.g.e., s. 51, 54; Samukh: Mesel bk. *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, ev. Hrant D. Andreasyan, Ankara 1962, s. 110) kaynaklarında Samuk/Samukh şeklinde geçen Türk emrinin Sunduk (veya Saltuk) Bey olması kuvvetle muhtemeldir (Mesel bk. Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 109, 135; Ali Sevim, *nl Selçuklu Komutanları, Afın, Atsz, Artuk ve Aksungur*, s. 5; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Tekilt ve Kültür*, Ankara 1995, s. 38; ve Ali Sevim'in diğer eserleri).

Bu ismin (Sunduk) İslâm kaynaklarında "Sandak" (صنداق) yazılışı ile ilk geçtiği yer, İmdddn el-Ktib el-İfahn (l. 597/1201)'nin *Nusret'l-Fitre ve Usret'l-Fitre* adlı tarihidir (bk. Ramazan een, 'İmd al-Dn al-Ktib el-İfahn'nin Eserlerindeki Anadolu Tarihi İle İlgili Bahisler, *SAD*, III (1971), s. 254). Bu şekildeki yazılı, bize, adı geçen eserin el-Bundârî (l. 642/1244) tarafından yapılan muhtasar (*Zübdetü'n-Nusre ve Nuhbetü'l-Usre=Trhu Devleti li Selk*) ile ulamı bulunmaktadır (bk. el-Bundârî, *Trhu Devleti li Selk*, Beyrut 1400/1980, s. 40; Türkçe evirisi: *Irak ve Horasan Selklular Tarihi*, trc. Kvameddin Burslan, İstanbul 1943, s. 38; Faruk Sümer-Ali Sevim, a.g.e., mtn., s. 16, ev. s. 19). Burada, "-dağ" ekiyle yapılmış "Sandak" (sık olmayan, geniş, ince) kelimesini zikretmemizde fayda vardır (bk. Willi Bang Kaup, *Berlin'deki Macar Enstitüsünden Türkoloji Mektupları (1925-1934)*, ev. Şinasi Tekin, Erzurum 1980, s. 63).

Bu isim, "Sanduk" (mesel bk. M.H.Yinanç, a.g.e., s. 72, 73; İbrahm Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul 1953, s. 40, 49, 54 v.b.; M.A. Kyemen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 260, 261, 262; Osman Turan, a.g.e., s. 109, 124, 135; a.mlf., *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1973, s. 5; C.E.Bosworth, *İslâm Devletleri Tarihi*, ev. E.Merçil-M.İpirli, İstanbul 1980, s. 270; "Sandak" (mesel bk. C.Cahen, a.g.m., *TM*, XVII (1972), s. 90-91; Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*,

Sultan Tuğrul'un Anadolu'yu terk etmesinden sonra onun emriyle bu bölgede Selçuklu kumandanlarının yönettiği kuvvetler, istilâ ve fetih hareketlerine devam ettiler. Bu cümleden olarak, beraberinde kalabalık bir Türkmen kuvveti olduğu halde, Azerbaycan ve Anadolu sınır boylarına gelen Çağrı Bey'in oğlu Yakutî, Anadolu'ya akınlara başladı. Yakutî'nin emîrlerinden olan Sabuk (Samukh; Sunduk veya Saltuk olabilir.) 1057 yılında, Doğu Anadolu'ya sürekli ve başarılı akınlar yaptı. Kendisine karşı gönderilen Bizans generali Nikephoros Bryennios'un

Tarihleri-Boy Teşkilâtı-Destanları, 2.baskı, Ankara 1972, s. 133; a.mlf., a.g.m., *SAD*, IV (1975), s. 202; Faruk Sümer-Ali Sevim, a.g.e., çev., s. 19) ve "Sundak" (bk. E.Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, trc. Fikret Işıltan, İstanbul 1970, s. 120) şekillerinde de yazılıp okunabilmektedir. Ali Sevim (*Suriye Selçukluları I (Fetihten Tutuş'un Ölümüne Kadar)*, Ankara 1965, s. 34, dipnot 71; a.mlf., *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, Ankara 1983, s. 48, dipnot 65), "Sunduk" diye okumakta ve bu hususta şunları yazmaktadır: "Sun- ("sunmak"tan) ile fiilden isim yapma eki olan -duk'tan (krş. Vecihe Hatiboğlu, *Türkçenin Ekleri*, Ankara 1974, s. 65) meydana gelen Sunduk (صندوق), "takdim edilmiş, sunulmuş", belki de dünyaya gelmesi ile Tanrı tarafından anne ve babaya "hediye olarak sunulmuş" anlamına gelmektedir." Osman Turan (*Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 5, dipnot 4) ise, bu kelimeyi "Sanduk" şeklinde kaydetmekte ve şu açıklamayı yapmaktadır: "Sanduk adı Arapçadır ve şahıs ismi olarak mevcut değildir. Arapların ilk duyup "Sanduk" şeklinde kaydettikleri bu adın "Saltuk"tan bozulma olduğu anlaşılıyor." İbnü'l-Adîm (öl. 660/1262)'in eserinde (*Zübdetü'l-Haleb min Târîhi Haleb*, nşr. Sâmî ed-Dehhân, Dimaşk 1954, II, 25) ise, belki nâşir tarafından (صندوق) şeklinde, sadece "dâl" harfine ötre verilerek yazılmıştır. Maamafih, kelimeyi "Sanduk", "Sunduk" ve "Sundak" şekillerinde de okuyabiliriz. Kanaatimizce "Sunduk" Türkçe olup, "sun-" (takdim etmek, sunmak, uzatmak; uzanmak; saldırmak, hamle etmek, hücum etmek, bk. *Tarama Sözlüğü V*, Ankara 1971, s. 3577, 3580, 3582) kökünden gelmekte ve "Tanrı'ya, velilere sunulmuş" (bk. Faruk Sümer, *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları*, II, 669) anlamını ifade etmektedir. Aynı vezinde başka masdarlardan meydana getirilmiş bazı adların da mevcut olduğunu biliyoruz: Salduk (Saltuk), Tapduk ("bulduk" anlamında), Bulduk, Doyduk, Durduk, Duyduk (krş. Faruk Sümer, *Saltuklular*, *SAD*, III (1971), s. 395). Dilimizde aynı yapıda teşkil edilmiş Beğendik, Güvendik, İnandık, Sevindik gibi şahıs (bk. Halit Ongan, *Ankara'nın İki Numaralı Şer'îye Sicili*, Ankara, 1974, bk. "Dizin" (s. 181); Yılmaz Kurt, Adana Sancağında Kişi Adları, *TAD*, XV/26 (1990-1991), s. 174, 175, 178, 200, 202, 208, 214, 215, 217, 226, 241, 244; Aydil Erol, *Şarkularla, Şiirlerle, Türkülerle ve Tarihî Örneklerle Adlarımız*, 2.baskı, Ankara 1992, s. XXIV, XXIX, XXX, XXXV, 82, 119, 173, 352, 364; Faruk Sümer, a.g.e., I, 252, 272, 313, 384, II, 627, 668-669, 671, 709, 733, 740, 764, 765, 766) ve yer adlarına (bk. Tuncer Gülensoy, *Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, Ankara 1995, s. 6, 8, 17, 24, 26, 42, 44,47) rastlıyoruz. Diğer taraftan, bir kaynakta, "Sundûk" (صندوق) Arapça olup, "sandık, kutu" anlamında, bk. F. Steingass, *A Learner's Arabic-English Dictionary*, Beyrut 1989, s. 594; Hans Wehr, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, ed.J.Milton Cowan, Beyrut 1980, s. 526) biçiminde yazılan ve XII.yüzyılda Suriye'deki Şeyzer'de hüküm süren Münkızlardan birinin memlûkü olan bir şahıs adını görüyoruz (bk. Üsâme b. Münkız, *Kitâbü'l-İ'tibâr*, nşr. Ph.K.Hitti, Princeton 1930, s. 142; Süleyman Tüllücü, a.g.m., *AÜİFD*, 7 (1986), s. 306; Faruk Sümer, a.g.e., II, 668-669).

çabaları, Sabuk'un harekâtını durdurmaya yeterli olamadı ve bu Türk emîriyle yaptığı bütün çarpışmalarda yenilgiye uğramaktan kurtulamadı⁹.

Prens Yakutî, 1059 yılında da, Sultan Tuğrul'un buyruğuyla beraberinde Horasan Sâları, Kapar (Emîr-i Kebîr olabilir.), Ermeni kaynaklarındaki imlâsıyla Kicacic ve yine Sabuk (Samuk) adlı Selçuklu emîrleri olduğu halde¹⁰, sünnî Abbâsî hilâfetine bağlı olmaları sebebiyle siyah sancaklar¹¹ taşıyan Selçuklu ordusuyla Van Gölü'nün kuzeyinden Anadolu topraklarına girdi. Horasan Sâları, Urfa'yı kuşattı ise de¹² alamadı. Emîr Sabuk ise Sivas ve kalesini kolayca ele geçirdi¹³.

Selçuklu İmparatorluğu'nun ileri gelen emîrlерinden olan Sunduk et-Türkî, 461-62/1069-70 yılında Bekçi-oğlu Afşin, Ahmedşah, Demleç-oğlu Muhammed v.s. gibi ünlü Türkmen beyleri ile birlikte Anadolu'da istilâ ve fetihlerde bulunmakta idi¹⁴. Kendisinden daha önce Kuzey Suriye'ye gelip buralara akınlarda bulunmuş olan Afşin gibi, Sunduk Bey de buyruğu altındaki kalabalık Türkmen atlılarıyla gaza yapmakta olduğu Anadolu'dan 462/1069 yılı başlarında Kuzey Suriye'ye gelmiştir¹⁵. Kurlu ve maiyetindeki Türkmen beylerinin kumandaları altındaki Nâvekiyye¹⁶ Türkmenlerinin daha güneyde Filistin'de ve Dimaşk yörelerinde fetihlerde bulunup Selçuklulara tâbi bir Türkmen beyliği kurma yolunda faaliyetlerde buldukları sıralarda, Mirdas-oğulları Emîrliğinin yönetiminde bulunan Haleb bölgesine giren Emîr Sunduk'un kuvvetleri kuzeyden güneye doğru Haleb'e bağlı Urtık (Artık¹⁷), Cezir köyleriyle Ma'arretü'-Nu'mân ve daha güneyde Kefertâb, Hama, Humus ve Rafeniyye yörelerine kadar olan yerleri yağma akınlarına uğratmıştır. Kış Suresi'nde geçiren Sunduk, Emîr Mahmud'dan değerli

⁹ Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 19; a.mlf., *Anadolu'nun Fethi, Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086'ya Kadar)*, s. 35; a.mlf., *Anadolu Fatihi Kutalmışoğlu Süleymanşah*, s. 5; Ali Sevim-Yaşar Yücel, *a.g.e.*, s. 7.

¹⁰ Krş. *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s. 110; M.H. Yinanç, *a.g.e.*, s. 54; Claude Cahen, *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi, (XI. Yüzyılın İkinci Yarısı)*, s. 17.

¹¹ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 109.

¹² M.A. Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 254-255.

¹³ Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 19; a.mlf., *Anadolu'nun Fethi, Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086'ya Kadar)*, s. 36; a.mlf., Van Gölü Bölgesinde Selçuklu Fetihleri ve Sonuçları, *TKA*, Prof. Dr. Ahmet Temir'e Armağan, XXX/1-2 (1992), s. 230; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 38.

¹⁴ Krş. Osman Turan, *a.g.e.*, s. 124.

¹⁵ Krş. M.H. Yinanç, *a.g.e.*, s. 67.

¹⁶ Bu ismin nasıl okunacağı meselesi üzerinde geniş bilgi için bk. Ahmed Ateş, Yabgulular Meselesi, *Bellekten*, XXIX/115 (Temmuz 1965), s. 517-525; Ali Sevim, Nâvekiyye Türkmenleri Sorunu, *Erdem*, Aydın Sayılı Özel Sayısı-II, c.9, sayı 26 (Eylül 1996), s.789-792.

¹⁷ Bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, Beyrut 1397/1977, I, 141.

hediyeler aldıktan sonra kuvvetleriyle birlikte 1070 yılı ortalarında Anadolu'da yeniden harekâta devam etmek üzere, Suriye'den ayrılmıştır¹⁸.

Sunduk Bey, Malazgirt Savaşı öncesi, ordusu ile Ahlât'a doğru ilerleyen Sultan Alp Arslan'ın öncü kuvvetleri kumandanı bulunuyordu. O, karşılarında Ahlât muhafız kuvvetlerinin bulunduğunu sanan, Trachaniotes kumandasındaki 20.000 kişilik öncü Bizans kuvvetlerine anı bir baskın yaptı¹⁹. İmparator Romanos Diogenes, Ermeni Vesilakes (Basilakes) kumandasında tekrar yardımcı kuvvetleri gönderdiyse de, bizzat Sultan'ın geldiğini öğrenen Trachaniotes Malatya'ya doğru kaçtı. Yine ayrı bir yardımcı kuvvetin başında bulunan Bizans kumandanı Bryennios yaralandı. Vasilakes ise Sunduk'un eline esir düştü (4 Zilkade 463/3 Ağustos 1071). Esir edilen ve burnu kopan kumandan, ordunun önünde taşınan büyük bir haçla birlikte acele Bağdad'a sevk etmesi için Nizâmü'l-Mülk'e gönderildi²⁰. Böylece Malazgirt Meydan Savaşı'ndan önce yapılan Selçuklu-Bizans öncü savaşları, Selçuklu kuvvetleri tarafından kazanılmış oldu²¹.

Bu Türk beyi hakkında bilinen son haberlerden biri, onun Sultan Melikşah tarafından 470/1077'de Suriye melikliğine gönderilen Tâcüddevle Tutuş'un emrindeki beyler (Bekçi-oğlu Afşin, Demleç-oğlu Muhammed, Dudu-oğlu, Bırık-oğlu v.s.) arasında²² bulunduğu²³.

Sultan Melikşah, Haziran/ Temmuz 1083 yılında Fahrüddeve b. Cehîr'i Diyarbekir bölgesi hâkimliğine atadı. Ayrıca, Gevher-âyîn, Altun-tak Humar-taş, Türşek, Artuk, Çökürmüş, Malazgirt ve Muş emîri Sunduk, Demleç-oğlu Muhammed, Çubuk, Ayaz gibi değerli Selçuklu emîr ve kumandanları kendisine yardımla görevlendirildiler²⁴.

Gerek Tutuş'un hâkimiyeti devresinde gerekse ondan sonra Güney Doğu Anadolu bölgesinde birçok Türk beylikleri kurulmuştur. Bunlar arasında Ahlât-Van

¹⁸ İbnü'l-Adîm, a.g.e., II, 16; Ali Sevim, *Suriye Selçukluları I (Fetihten Tutuş'un Ölümüne Kadar)*, s. 34-35; a.mlf., *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 48-49; krş. Osman Turan, a.g.e., s. 124; E. Honigmann, a.g.e., s. 120.

¹⁹ Krş. Faruk Sümer, *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, Ankara 1990, s. 52.

²⁰ Bk. ve krş. Ramazan Şeşen, a.g.m., *SAD*, III (1971), s. 254; el-Bundârî, *Târihu Devleti Âli Selcûk*, s. 40-41; İbnü'l-Adîm, a.g.e., II, 25; C. Cahen, a.g.m., *TM*, XVII (1972), s. 90-91; M.A. Köymen, a.g.m., *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi 1961*, s. 107; a.mlf., *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 266; a.mlf., *Alparslan ve Zamanı*, s. 50; Osman Turan, a.g.e., s. 135.

²¹ Ali Sevim, *Malazgirt Meydan Savaşı*, s. 62-63; a.mlf., *Anadolu'nun Fethi, Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086'ya Kadar)*, s. 57-58.

²² İbnü'l-Adîm, a.g.e., II, 56; Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 91-92.

²³ Faruk Sümer, *Malazgirt Savaşına Katılan Türk Beyleri*, *SAD*, IV (1975), s. 202-203; a.mlf., *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları*, II, 669.

²⁴ Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçuklu Tarihi*, s. 112-113; a.mlf., *Anadolu'nun Fethi, Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086'ya Kadar)*, s. 100-101; a.mlf., *Ünlü Selçuklu Komutanları, Afşin, Atsız, Artuk ve Aksungur*, s. 60.

bölgesinde kurulan Sandak-oğulları (daha sonra Ahlâşahlar) Beyliğini²⁵ de zikretmemiz gerekir.

²⁵ Ali Sevim-Yaşar Yücel, *a.g.e.*, s. 94.

Kısaltmalar

- AÜİFD* : *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum.
DD : *Diyanet Dergisi*, Ankara.
DİA : *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, I-, İstanbul 1988-.
EP² (İng.) : *The Encyclopaedia of Islam*, New Edition, I-, Leiden 1960-.
İA : *İslâm Ansiklopedisi*, I-XIII, İstanbul 1940-1988.
MK : *Millî Kültür*, Ankara.
SAD : *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, Ankara.
TA : *Türk Ansiklopedisi*, I-XXXIII, Ankara 1943-1986.
TAD : *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara.
TDA : *Türk Dünyası Araştırmaları*, İstanbul.
TED : *Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul.
TK : *Türk Kültürü*, Ankara.
TKA : *Türk Kültürü Araştırmaları*, Ankara.
TM : *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul.